

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ,
ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ**

ԳՈՐԻՍԻ ԹԻՎ 4 ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ

**ՄԱՐԴԸ ԵՎ ԻՐ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽՄԲԱԿԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ**

Ծրագրի հեղինակ կենսաբանության ուսուցիչ Ա. Մաշուրյան

Շաբաթական 3 դասաժամ, տարեկան՝ 102 ժամ

2022-2023 ուսումնական տարի

ԾՐԱԳՐԻ ՆՊԱՏԱԿԸ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Առաջարկվող ծրագրիը նախատեսված է ավագ դպրոցում սովորող աշակերտների համար: Դասընթացը նախատեսված է 102 ժամ շաբաթական 3 ժամ տևողությամբ ուսուցում կազմակերպելու համար:

Խմբակի ծրագիրը կազմված է կրթության հայեցակարգին համապատասխան և ուղղված է առարկաների (կենսաբանություն, քիմիա, էթիկա և հոգեբանություն) խորը ուսումնասիրությանը: Այն զարգացնում է աշակերտներին և ընդլայնում նրանց մտահորիզոնը առողջապահության ոլորտում: Այս ծրագրի միջոցով աշակերտը ուսումնասիրում է իր օրգանիզմի առանձնահատկությունները, ժառանգական հիվանդությունների առանձնահատկությունները, նախապատրաստում է աշակերտներին մուտք գործել չափահաս կյանքը, գծելով սահմանը մանկության և պատանեկության միջև, ապահովում է մանրամասն, մարդու աստիճանական տարիքային առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը: Այս դասընթացը վերաբերում է մարդու մարմնի կենսաբանական առանձնահատկություններին, հոգեկան առանձնահատկություններին և հուզական-կամային, նյարդային համակարգի առանձնահատկություններին, ինչ դուրս է գալիս կենսաբանության ուսումնական ծրագրից: Ծրագրի բովանդակությունը և ուսուցման առաջարկվող ձևերն ու մեթոդները նպաստում են ճանաչողական հետաքրքրությունների բավարարմանը, տեղեկատվական և հաղորդակցական հմտությունների բարձրացմանը, պրոֆեսիոնալ շահերի նույնականացմանը: Ծրագիրը առաջարկում է ավելին մանրամասն ուսումնասիրել ընդհանուր կենսաբանություն դասընթացի առանձին թեմաները, ինչպիսիք են՝ ժառանգականության օրինաչափությունները և փոփոխականությունը, Գենետիկա և առողջություն, մարդ թեմաները: Ծրագիրը թույլ է տալիս կենտրոնանալ աշակերտների հետաքրքրությունների վրա և օգնում է լուծել կարևոր կրթական խնդիրներ, խորացնելով և ընդլայնելով կենսաբանական գիտելիքները:

ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ՆՊԱՏԱԿՆ Է

Պայմաններ ստեղծել անատոմիայի և ընդհանուր կենսաբանության բնագավառում աշակերտների մտավոր և գործնական հմտությունների ձևավորման և զարգացման համար: Այս նպատակներին հասնելը նախատեսվում է հետևյալ խնդիրների լուծման միջոցով.

1. Տիրապետել մարդու գենետիկայի, ընդհանուր կենսաբանության, մարդու անատոմիայի մեջ օգտագործվող հիմնական տերմիններին և հասկացություններին, սովորել դրանք ճիշտ

կիրառել:

2. Ցույց տալ բնապահպանական արժեքների (օրգանական աշխարհի բազմազանության պահպանում, առողջության վիճակ, ընտանիքի) առաջնահերթությունը նյութական արժեքների նկատմամբ:

3. Ծանոթացնել մարդու ժառանգական հիվանդություններին և դրանց պատճառներին.

4. աշակերտները պետք է գիտակցեն իրենց անհատականությունը, սովորեն հոգ տանել իրենց և ուրիշների առողջության մասին:

ԱԿՆԿԱԼՎՈՂ ՎԵՐՋՆԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ընտրովի դասընթացն ուսումնասիրելու արդյունքում աշակերտը կսովորի

- բացատրել մարդու՝ որպես գենետիկական, կենսաբանական և հոգեբանական հետազոտության օբյեկտի բնութագրերը

- ձևակերպել մարդու գենետիկայի ուսումնասիրության հիմնական մեթոդները

- նկարագրել մարդկանց հատկությունների, ժառանգական հիվանդությունների և մտավոր զարգացման առանձնահատկությունների ժառանգման մեխանիզմները.

- համեմատել կենսաբանական անհատականության պատճառները տարբեր մակարդակներում

- գնահատել գենոտիպի և շրջակա միջավայրի պայմանների նշանակությունը ֆենոտիպի ձևավորման գործում

- բացատրել մուտացիաների նշանակությունը գենետիկայի, հանրային առողջության և բնակչության շրջակա միջավայրի անվտանգության մեջ:

Ընտրովի դասընթացի ուսումնասիրման արդյունքում աշակերտը հնարավորություն կունենա սովորել.

- կիրառել Մենդելի և Մորգանի օրենքները մարդու գենետիկայի վրա և լուծել գենետիկական խնդիրները

- բացատրել մարդու գենետիկ հիվանդությունների ժառանգականության մեխանիզմը

- կազմել տոհմաճառեր և վերլուծել որոշակի հատկանիշի ժառանգության բնույթը մի շարք սերունդների մեջ

- կյանքում կիրառել ընտանեկան կյանքի էթիկայի և հոգեբանության ասպեկտները

- ճանաչել մարդու անձի հոգեկան առանձնահատկությունները

- ինքնուրույն որոնել, վերլուծել և ընտրել անհրաժեշտ տեղեկատվությունը,

Դասընթացի կազմակերպման և անցկացման եղանակը

Դասընթացի ուսումնասիրման հիմնական ձևերն ու մեթոդներն են՝ դասախոսություններ, սեմինարներ, ռեֆերատների պաշտպանություն, գենետիկական և հոգեբանական խնդիրների լուծման սեմինարներ, աշակերտների բանավոր զեկույցների հետագա քննարկմամբ: Նախատեսվում է նաև աշխատանքի անհատական ձև: Այս ամենը ուղղված է աշակերտների ճանաչողական հետաքրքրության խթանմանը և նրանց ստեղծագործական հմտությունների ձևավորմանը:

ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գլուխ 1. Ներածություն. (2ժ)

Ներածություն. «Մարդը և նրա առողջությունը դասընթացի ընդհանուր ներածություն: Դասընթացի առարկան և նպատակները. Ֆիզիոլոգիայի դերը գիտության զարգացման գործում. Ֆիզիոլոգիայի հաղորդակցությունը այլ գիտությունների հետ: Համակարգված մոտեցում մարդու առողջությանը:

Գլուխ 2. Օրգանիզմի ընդհանուր ակնարկ. (2ժ)

Օրգան-համակարգերը մարմնում. Նյարդային և հումորային կարգավորում. Առողջության հոգեկան և մարմնական բաղադրիչների հարաբերակցության խնդիրները.

Գլուխ 3. Մեր մարմնի շարժիչները. (4ժ)

Շարժման դերը մեր կյանքում. Մեր հնարավորությունները. մկանների աշխատելու մեխանիզմները: Ի՞նչ է հոգնածությունը: Մկանային ուժ և տոկունություն:

Լաբորատոր աշխատանք թիվ 1 «Մկանների կառուցվածքը և աշխատանքը. Մկանների շարժումների վերլուծություն.

Գլուխ 4. «Կյանքի սիմֆոնիայի կատարողները. (8ժ)

Արյունը որպես մարմնի ներքին միջավայր: Մարմնի ֆունկցիաների հումորալ և նյարդային կարգավորումը. Էնդոկրին համակարգ. Հորմոնները և դրանց հատկությունները.

Նյարդային համակարգի դերը տեղեկատվության ընկալման, մշակման և փոխանցման գործում: Ռեֆլեքսը որպես նյարդային գործունեության հիմք:

Լաբորատոր աշխատանք թիվ 2 «Ինքնադիտարկում. Թարթում, ծնկի ռեֆլեքսներ, ձեռքի ցնցում, տաքության և սառնության շոշափում: Բանավոր ամրապնդման պայմանական ռեֆլեքսների զարգացում:

Գլուխ 5. «Իմունիտետ (5 ժամ)

Երեխաների վարակիչ հիվանդությունները և դրանց դեմ պայքարի միջոցները.

Իմունոլոգիայի՝ որպես գիտության ձևավորման պատմությունը (Լ. Պաստեր, Է. Ջեներ, Ի. Ի. Մեչնիկով, Պ. Էրլիխ, Ռ. Կոխ): Իմունոպրոֆիլակտիկայի խնդրի լուծման ուղիները. Վարակիչ հիվանդությունների տարածումը և դրանց նվազեցման առաջնահերթ ուղղությունները.

ՄԻԱՎ վարակ՝ վարակվելու ուղիներ, կանխարգելման մեթոդներ, հիվանդության հայտնաբերման պատմություն: Վիրուսի կառուցվածքը և կյանքի ցիկլը.

Հիվանդությունների կանխարգելում. Պատվաստանյութի մշակում.

Գլուխ 6 (5ժ)

Մարմնի համար սննդանյութերի նշանակությունը. Նյութափոխանակության առանձնահատկությունները տարբեր տարիքում. Հավասարակշռված դիետա. Դիետա. Շատակերության վտանգը, հագեցվածության հիվանդությունը. Դիստրոֆիա և սովի հիվանդություններ. Բժշկական ծոմապահություն. Դիետիկ սնունդ հիվանդների համար. Ծանոթացում դիետոլոգի մասնագիտական գործունեության առանձնահատկություններին.

Լաբորատոր աշխատանք թիվ 3 «Առօրյա սննդակարգի կազմում

Գլուխ 7 Մաշկի կառուցվածքը և գործառույթները. 8 ժամ

Մաշկի ածանցյալներ. Մարմնի բուժման մեթոդներ (ասեղնաբուժություն, էլեկտրոֆորեզ, ֆոտոթերապիա, կրիոթերապիա): Մաշկի վիրուսային հիվանդություններ (գորտնուկներ և հերպեսներ): Քոր և մաշկի սնկային հիվանդություններ (միկոզ, քարաքոս, քոս):

Մաշկի փոխպատվաստում.

Մաշկի դերը մարմնի ջերմակարգավորման գործում. Նյութափոխանակություն և մշտական մարմնի ջերմաստիճան:

Ջերմակարգավորման մեխանիզմ: Հիվանդությունների ժամանակ ջերմության պատճառները. Ջերմակարգավորման խախտում (այրվածքներ և ցրտահարություն): Պայմանականորեն վնասված հատվածում վիրակապերի կիրառման տեխնիկա.

Ծանոթություն կոսմետոլոգի մասնագիտական գործունեության առանձնահատկություններին. Տնային կոսմետիկա.

Գլուխ 8. Մարդու վերարտադրողական համակարգ (6 ժամ)

Ինչու են երեխաները նմանվում ծնողներին նախագիծ. Արական և իգական սեռի բնութագրական առանձնահատկությունները. Արական և իգական սեռի վերարտադրողական համակարգի կառուցվածքի առանձնահատկությունները. Բեղմնավորման կենսաբանական էությունը. Շրջակա միջավայրի ազդեցությունը սաղմի

զարգացման վրա. Ընտանիքի պլանավորում. Ամուսնության մեջ մտնողների ֆիզիկական հասունությունը. Ամուսնության համար սոցիալական պատրաստվածության էությունը. Էթիկական և հոգեբանական պատրաստվածություն. Հղի կնոջ հիգիենա; վաղ հղիությունը և դրա հետևանքները.

Տարիքային գործընթացները և առանձնահատկությունները՝ նորածին, դեռահաս, հասուն, տարեց և ծերունական տարիք. «Լավ է անմահանալը. (կլոնավորման խնդիր):

Գլուխ 9. «Մեր պարտքն ապագայի հանդեպ. (8ժ)

ԴՆԹ-ի հրաշալի շղթաներ. Տղամարդ և կին. Մարդու գենետիկական հիվանդություններ. Rh գործոնի և արյան խմբերի ժառանգությունը. Գենետիկական սեռի որոշում. Մարդու գենետիկայի ուսումնասիրության մեթոդներ. Քրոմոսոմային աննորմալություններ. Իմունոգենետիկա, ուռուցքաբանության գենետիկ ասպեկտներ. Սոնոհիբրիդային և երկհիբրիդային խնդիրների լուծում:

Ժառանգության օրինաչափություններ, սեռի հետ կապված ժառանգություն.

Լաբորատոր աշխատանք թիվ 4 «Սեռական քրոմատինի (Բարի մարմինների) որոշումը մարդկանց մոտ.

Թիվ 5 լաբորատոր աշխատանք« տոհմաբանության կառուցում, ժառանգական հիվանդությունների որոշում.

Գլուխ 10 (3ժ)

Կենսատեխնոլոգիա, դրա խնդիրներն ու մեթոդները. Գենների քիմիական սինթեզ. Գենների ֆերմենտային սինթեզ. Գենների և քրոմոսոմների փոխանցում. Միջուկների արհեստական փոխպատվաստում սեռական և սոմատիկ բջիջների մեջ. Գենային ճարտարագիտության կիրառումը բուժման և բժշկության մեջ: Կլոնավորում.

Գլուխ 11 10 ժամ

GNI-ի ռեֆլեքսային բնույթը. Խառնվածքի դասակարգումն ըստ Հիպոկրատի. Նյարդային համակարգի տեսակների դասակարգումը ըստ Պավլովի. Բնավորության և խառնվածքի հարաբերությունները. Կամքը մարդու՝ դժվարությունները հաղթահարելու կարողությունն է:

Ոսկե երագներ, որոնցից նրանք չեն արթնանում. Թմրամոլությունը հիվանդություն է. Թմրամիջոցների ազդեցությունը մարմնի վրա. Թմրամոլության ձևավորման մեխանիզմները.

Թմրամոլությունը և օրենքը. Դերային խաղ-երկխոսություն լրագրողների և նարկոլոգի միջև. ճանաչողական գործընթացներ. Խոսքը հաղորդակցման միջոց է: Հիշողությունը, նրա տեսակները և նշանակությունը մտավոր գործունեության և վարքի ձևավորման համար. երևակայություն, ընկալում:

Գլուխ 12 (10ժ)

Քնի կրկնակի հրաշքը. Ինչու՞ ենք մենք քնում: Քնի ֆիզիոլոգիա. Քնի նորմեր - Նապոլեոնյան և բժշկական: Ի՞նչ է լիթարգիական երազը: Աննախադեպ համադրություն

անցյալի տպավորությունները. Երազներն օգտակար են, թե վնասակար: Երազները կարո՞ղ են մարգարեական լինել: Ի՞նչ է հիպնոզը: Հիպնոսի «երեկ և այսօր բացատրությունը. Կարո՞ղ է հիպնոսը բուժել:

Պատրանքներ. Պատրանքների պատճառները. Պատրանքների առաջացման պատճառների բացատրություն.

Հիպնոս ֆիլմի ցուցադրություն.

Գլուխ 13 (4ժ)

Ինչու՞ Է բնությունը չտվեց անմահություն: Տարբեր կենդանի օրգանիզմների կյանքի տևողությունը. Ծերացման դեմ պայքարի որոշ փորձեր. Ինչու ենք մենք ծերանում վաղաժամ: Ինչու՞ է երկարակեցությունը սոցիալական խնդիր: Ճիշտ ապրելակերպի ութ ցուցումներ.

Գլուխ 14. «Վատ սովորությունների ազդեցությունը մարդու առողջության վրա». (4 ժամ)

Ալկոհոլ օգտագործելիս հաշմանդամ երեխաներ ունենալու վտանգը. Ծխելու ազդեցությունը կանանց մարմնի առողջության վրա. Օրգանիզմի քրոնիկական թունավորման հետեւանքները

(նյութերի չարաշահում և թմրամոլություն) ապագա սերնդի համար: Վնասակար ազդեցություն պտղի զարգացման վրա դեղեր.

Գլուխ 15 միջանձնային հարաբերություններ. (10ժ)

Անհատականության ինքնակազմակերպման հիմունքները. Ինքնագնահատականը և պահանջների մակարդակը. Անկախություն, առաջարկություն. Ընկերությունը սիրո դպրոցն է: Բարձրագույն բարոյական արժեքներն են ընկերասիրությունը և

բարեկամություն. Սեր և զրավչություն. Սիրո կողմնակի զգացումները. Սիրո սոցիալական բնույթը. Սիրո փուլեր. Երիտասարդական սեր. Իդեալական. միայնության համախտանիշ.

Մինչամուսնական սեռական հարաբերություն.

Գլուխ 16 Ընտանեկան հարաբերությունների հիմունքները. (11Ժ)

Ամուսնության պատրաստակամություն. Ընտանեկան գործառույթներ. Ընտանեկան դրդապատճառներ. Ընտանիքի հատուկ և ոչ հատուկ գործառույթները. Ընտանիքի կառուցվածքը, դասակարգումները, ընտանիքի հիմնական առանձնահատկությունները. Ընտանիքի կառուցվածքի խախտում, երկֆունկցիոնալ կառուցվածք. Ընտանիքի զարգացման փուլերը, անցումային շրջանները. Երեխայի շուրջ ընտանիքի զարգացման մոդելը. Ընտանիքի դերի հայեցակարգը.

Պայմանական և միջանձնային դերեր. Ընտանեկան դերերի բաշխման տեսակները.

Հասարակության և մշակույթի կողմից սահմանված կանոններ. Յուրահատուկ

ընտանեկան կանոններ. Ընտանեկան առասպելներ. Ընտանեկան

հարաբերությունների ոճերը. Ընտանեկան օրենսգրքի հիմնական դրույթների

դիտարկում. Ամուսնալուծությունը և դրա հետևանքները. Ամուսնական կոնֆլիկտների

կանխարգելում.

Պահուստ ժամ 2 ընդհանուր ամփոփու

